

TARİH-İ OSMANÎ ENCÜMENİ BURSA ŞUBESİ*

*Seyit TAŞER***

ÖZET

Tarih-i Osmanî Encümeni, 1909 senesinde Vakanüvis Abdurrahman Şeref'in başkanlığında kurulmuştu. Tarihte derin izler bırakmış bir milletin tarihi ile ilgili çalışmaların yetersizliği, encümenin tesis edilmesindeki temel sebep olarak, encümenin kurucuları tarafından ifade edilmişti. Encümen belli bir nizam dâhilinde yapısını tamamlamış olup esas, dâhili ve şubelere ilişkin talimatlar olmak üzere üç yönetmelik ile işleyişini düzenlemişti. Osmanlı'nın son dönem tesis edilen bir kurumu olarak Tarih-i Osmanî Encümeni ve şubelerinden bu çalışmada bahsedilmesinin nedeni, Osmanlı Devleti kültür ve medeniyeti ile kurumlar tarihi açısından bir farkındalık oluşturmak şeklinde izah edilebilir.

Bu çalışmada üzerinde duracağımız husus, Tarih-i Osmanî Encümeninin şubelerine ilişkin talimat ve bu talimat sonrasındaki gelişmeler ile ilgili olacaktır. Encümen, bir taraftan merkez teşkilatını tesis ederken, diğer taraftan çeşitli merkezlerde şubeler açmayı planlamıştı. Bu noktadan hareketle, öncelikli olarak Bursa'da encümenin bir şubesi açılmış ve bu şube ile tarihi çalışmalarda merkeze yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Merkez teşkilatın kurulmasından iki sene sonra yani 1911 tarihinde, Tarih-i Osmanî Encümeni Bursa Şubesi'nin açıldığı anlaşılr. Bursa vilayeti haricinde yalnız birkaç merkezde, encümen şube tesis edilebilmiştir. Bunlardan biri de Konya'dır. Çalışmada şubenin kuruluş süreci ve amaçlarına yer verilmiştir. Şube, tarih konularında çalışmaları yerel anlamda desteklemek üzere tesis edilirken, bu konuda ciddi oranda ürün ortaya koyamadığı da tespit edilir. Bunun yanında, tarih çalışmalarının daha bilimsel bir çerçevede gerçekleşmesi ve bu konudaki duyarlılığın artırılması bakımından bu türden girişimler önem taşır.

Anahtar Kelimeler: Tarih-i Osmanî Encümeni, Bursa, Şube, Talimat.

* Bu çalışma, "Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim Bilimleri Araştırmaları Sempozyumu"nda (1-3 Ekim 2012) bildirisi olarak sunulmuştur.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K.Eğitim Fakültesi, El-mek: staser@konya.edu.tr

HISTORIC OTTOMAN COMMITTEE BURSA BRANCH

ABSTRACT

Historic Ottoman Committee was founded under the chairmanship of historiographer Abdurrahman Şeref as a result of importance attached to science of history in the last stages of Ottoman Empire. The foundation of committee was one year after the II. Proclamation of Constitutional Monarchy in 1908. One of the most reasons to establish the committee was the lack of a detailed study about the engraving Ottoman history. The committee was arranged with three regulations about the body, interior, and branches. In this study we will focus on Historic Ottoman Committee branches' regulations and their implications.

In this study, we stand on issues, the regulations of branch of Historic Ottoman Committee and subsequent developments will be related to these instructions. Committee, the central organization of the plant from one side, while on the other hand had plans to open branches in various centers. Starting from this point, as a priority, and it opened a branch in Bursa branch of the committee. This branch's studies have tried to be helpful to centre of committee. When two years after the establishment of the Central Organization, Historic Ottoman Committee Bursa Branch was instituted in 1911. Other than that, only a few centers could be have a Historic Ottoman Committee Branches. Konya is one of them. In this study examined the process of the establishment of branches and what was the aim of this branch is evaluated. This branch had been established to support local sense of the study of history subjects. But it couldn't product significantly. Furthermore, such studies very importance so that historic studies could be more scientific. And such historic research increases sensitivity in field of history.

Key Words: Historic Otoman Committee, Bursa, Branch, Ordinance.

GİRİŞ

Tarihin öğrenilmesi ve öğretilmesi milli ve manevi değerler ile kültürel öğelerin aktarılmasına yardımcı olması bakımından önem taşımaktadır. Bunun gelişmesi ise tarihle ilgili yapılacak çalışmaların nicelik ve niteliksel artışı ile mümkündür. Osmanlı Devleti Tarihi daha çok yabancı tarihçiler tarafından ele alınmıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devletinde tarihçilik alanında çalışmaların yetersiz kaldığı anlaşılmıştır.

Osmanlı Devleti kuruluş döneminde yaşanan tarihi hadiselerin kaydı ile ilgili veya bu dönemdeki gelişmeleri kapsamlı bir şekilde inceleyen, kaynakların eksikliği dikkat çekmekteydi. Gelişme döneminde ise, vakanüvisler marifetiyle olaylar kaydedilmisti. Bunun yanı sıra, devletin ekonomik unsurlarının kaydedildiği defterler ile o dönem hakkında genel bilgiler elde etmek mümkündü. Ayrıca, hatıralar, şecereler, mahkeme kayıtları da önemli bilgileri içermekteydi.

Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi için gazavatnameler önemli tarihi kaynaklardı. Tevarih-i Ali Osman, Şehname, Selimname, Ahmedi'nin İskendername'si gibi çok sayıda ve çeşitlilikte

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

eserle karşılaşmak mümkündür. Hatta bununla ilgili geniş bir bibliyografya çalışması vardır(bk.Şahin, 2012,999,1000)

Osmanlı Devleti yenileşme döneminde, Avrupa'daki gelişmeler takip edilmek suretiyle, her alanda önemli adımlar atılmakta idi. Bu şekilde, devlet teşkilatında, ekonomide, sosyal hayatta, eğitimde ilerleme kaydedilirken, kültür alanında da bir takım çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu anlaşılmaktaydı. Kültürel alanın en önemli unsuru olan tarih ve tarihçilik noktasında gerek kaynakların gerekse yapılan çalışmaların yetersiz olduğu düşünülmüştü. Dolayısıyla bu konuda bir gelişme kaydedilmesi gerekli idi.

Bu dönemde, Hazine-i Evrak bir başka deyişle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne verilen önemin artması, Tarih-i Osmani Encümeninin kuruluşu, Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasının yayınlanması siyasi parti programlarında arşiv konularına yer verilmesi, basında arşivler hakkında yazılar çıkması tarihçilikle ilgili gelişmeler arasında değerlendirilir (Çetin, 1994; 77).

Osmanlı Devleti tarih ve kültürün gelişmesi için yenileşme döneminde önemli adımlar atmıştı ve bu tarihçilik alanına da yansımıştı. Bunun yanında, Avrupa'da ortaya çıkmış ve güçlenmiş arkeoloji cemiyetleri ve İtalya'da mahalli tarih araştırmaları yapıyordu.

Osmanlı Devleti son döneminde bilimsel ve kültürel cemiyetlerin arttığı gözlenir. Encümen-i Daniş, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1908) bunlar arasındadır. Yine Türk Derneği, bilimsel bir kuruluş olarak varlık gösterir. Hatta mecmuası da vardır. 1910'da Darülfünun Talebe Cemiyeti gibi cemiyetlerin yanı sıra yine çok sayıda eğitim cemiyeti veya derneği faaliyet gösterir(Gündüz,2010;1090,1091)

Tüm bu saiklerle son dönemde bu alandaki çalışmalara önem verilerek, Vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey başkanlığında "*Tarih-i Osmani Encümeni*" 1909 senesinde kurulmuştur.

Abdurrahman Şeref Bey, Osmanlı toplumu, düzen ve yönetim konularında objektif değerlendirmelerde bulunmuştur. Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasında İstanbul kentini ilgilendiren konularla ilgili yazılar kaleme almıştır (Sakaoğlu, 1993;21). Cemiyetin üyeleri arasında, Ahmed Refik Altınay da bulunmaktaydı. Altınay, 1925'te Abdurrahman Şeref'in vefatı ile Türk Tarih Encümeni başkanlığına seçildi(Sakaoğlu, 1993;220). İbnülemin Mahmud Kemal İnal (1870-1957) 1923'te Tarih-i Osmani Encümeni üyeliğine seçilen bir diğer önemli isimdi. Kurulun 1924'te Türk Tarih Encümeni adını almasından sonra da üyeliğe devam etti. İnal, 1924-1927 arasında Vesaik-i Tarihiye Tasnif Heyeti, 1927-1935 arasında ise, Evkaf-ı İslami'ye Müzesi müdürlüğünde bulundu (İstanbul Ansiklopedisi; 1994).

Encümenin öncelikli gayesi kapsamlı bir Osmanlı Tarihi kitabı ortaya koyabilmektir. Diğer taraftan "*Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*"nda (TOEM) tarihi belge ve bulgularla ilgili yazılar yayınlanmıştır.

Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'ndan önce tarih yazıları alanında önemli çalışmalar ortaya çıkmıştı. Bunlar arasında, Ali Emiri'nin çıkarmış olduğu "*Tarih ve Edebiyat Mecmuası*" önemlidir. Bu eser beş sayı olarak yayınlanır. Bir de "*Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*" nı neşretmiştir. Bu da 31 sayıdır. Bu eserler 1918-1923 yılları arasını kapsar (Çeltik,2013;238,239)

Diğer taraftan İkdâm, Akşam gibi gazetelerde Fuad Köprülü, Ahmed Refik Altınay gibi isimlerin makaleleri bulunmaktadır. Benzeri yazılar, Tanin, Tasvir-i Efkâr ve Hâkimiyet-i Milliye gibi gazetelerde de görülmektedir. Yeni Mecmua'da Tarih Musahabeleri başlıklı bir bölüm bulunmaktaydı. TOEM ise, tarihi çalışmaları devlet desteği ile yayın hayatına kazandırmaktaydı. Fakat, devletin içinde bulunduğu olağanüstü durum, çalışmaları etkilemişti(Şakiroğlu, 1984;64-71).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Tarih ve eski eserlere ait ilmi araştırma ve yazıların yer aldığı Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası ise tarih formasyonu kapsamında yazılmış makaleleri içeren bir dergi olarak önem taşır. Düzenli bir şekilde ve uzun yıllar devam etmiş bir dergidir. Bazı eksiklerine rağmen, dünya tarihçi ve Türkologların dikkatini çeken derginin cumhuriyetten sonra adı Türk Tarih Encümeni Mecmuası olmuştur. Dergi 1931 senesine kadar 101 sayı çıkarmıştı. Cumhuriyet döneminde bu alanda bir eksiklik hissedilmişti. Dolayısıyla Belleten Dergisi 1937 senesinde yayın hayatına başlaması ile boşluk doldurulmuştu (Eyice,1979;393-396).

Tarih-i Osmani Encümeninin Osmanlı Tarihi hazırlama gayesi sonucunda, yalnız bir ciltlik ve Osmanlılardan evvelki döneme ait bir çalışma ortaya çıkabilmişti (Köken, 2002;13). Encümene tenkitler de yöneltilmiştir. Bunlar arasında, encümenin bilimsel metod ve anlayışa uygun olmaması gelir. Bunun yanı sıra, encümen, tarihi malzemelerin nasıl değerlendirileceğini, kaynakların nasıl kullanılacağını, belgelerin ne şekilde işleneceği gibi meselelere bilimsel yöntemlerle yaklaşma konusunda ilk örneği vermişti (Köken, 2002;14-23)

Tarih-i Osmanî Encümeni tarih alanında yapılacak çalışmaları belirlemek üzere, tüzüğünde yer aldığı şekliyle belirli zaman dilimlerinde toplantı düzenlemekte ve faaliyetlerin planı hakkında bir değerlendirme yapmakta idi. Bu toplantıda dergiyle ilgili kararlar da alınmıştı.

Encümenin kuruluş yıllarında haftada bir kere bir araya gelen üyeler, 28 Muharrem 1328 (9 Şubat 1910) Çarşamba günündeki toplantılarında bir karar almıştı. Bu karar Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası adıyla iki ayda bir kere yayınlanacak olan dergi ile ilgili idi. Derginin seksen sayfadan oluşması planlanmış, derginin içeriği hazırlanırken nasıl bir yol izleneceği de belirlenmişti. Dergide yer alacak eser ve makalelerin şekil ve muhtevalarının hangi usullerle olması gerektiğine de bu toplantıda karar verilmişti(Şeref, 1326 (1910);2).

Tarih-i Osmani Encümeni Merkez Teşkilatı

Tarih-i Osmanî Encümeninin işleyişini düzenleyen dâhili talimatnamede encümenin başkanı ve üyeleri hakkında genel bilgiler ile üyelik için gerekenler ve encümenin toplantı zamanları belirlenmiştir.

Tarih-i Osmanî Encümeni'nin talimat-ı dâhiliyesinin dördüncü maddesinde belirtildiği üzere, encümen üyeleri aza-yı daime, aza-yı fahri, aza-yı muavene ve aza-yı muhabere olmak üzere dört kısım olarak belirlenmiştir. Daimi üyelerin sayısı on iki olarak tespit edilmiştir. Daimi üyelerden biri ayrıldığı zaman, yerine aday gösterilmekte ve sekiz hafta içerisinde bu süreç sonlanmakta idi. Dokuzuncu hafta da seçime gidilmekte ve en fazla oyu alan seçilmekte idi. Daimi üyelik için, adayın otuz yaşını geçmiş ve Tarih-i Osmaniye bağlı olması ve üyelerin toplantılara devam etmesi gerekmekteydi. Fahri, muavin ve muhabir üyeler için sayı bakımından belli bir sınır konulmamıştı. Haftada bir veya gerektiğinde iki defa toplanan encümenin toplantılarına, üyelerin yarısından bir fazlasının katılması yeterli görülmüştü(Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DUİT, 22-4)

“*Tarih-i Osmani Encümeni Hakkında Talimat Layihası*¹”nda, Tarih-i Osmanî Encümeni merkez teşkilatının görevleri şu şekilde belirtilmiş idi (BOA, DUİT,19-4):

- Osmanlı Devletinin tarihini mükemmel bir şekilde vücuda getirmek,
- Osmanlı tarihine ait dergi, evrak ve kayıtları yayınlamak,
- Encümenin faaliyetleri için yapılacak maddi ve manevi destekleri kabul etmek,

¹ Bu talimat 25 maddeden oluşmakta idi ve 5 Teşrin-i sani 1325 (18 Kasım 1909) tarihinde yayınlanmıştı.

- Osmanlı Devleti'ni sırasıyla zaman ve kısımlara ayırarak, her devir ve bölümü yazmak üzere, üyelerden uygun birini vazifelendirmek, yazılan kısımların genel heyette okunarak, düzeltilmesi gereken yerlerin düzenlenmesinden sonra basılması,
- Bilgisi ve kabiliyeti yeterli olanlardan bu vazifeye katılmak isteyen olursa, memnuniyetle bunların katılımını sağlamak, bu gibi kimselerden encümene müracaat ederek bir bölüm yazmak isteyen olursa, buna imkân tanımak,
- Encümene verilecek her çeşit kitap ve dergi ve basılı materyal ile tarihi evrak ve vesikanın memnuniyetle kabulü,
- Osmanlı memleketinde veya yurt dışında bulunan kütüphanelerde inceleme yapmak, kitabeleri, harita, plan, kayıt ve vesikaların bir kopyasını almak üzere gereken yerlere memur görevlendirmek veya haberleşerek mahallinden bilgi almak. Bunların dışında kütüphane memurunun vazifelerine yer verilmiştir. Encümenin üç üyeden oluşan bir idare heyetinin olacağı ve bu idare heyetinin idari ve mali tüm hususlara bakacağı ve kitapların basılmasını nezaret edeceği belirtilmiştir.

Encümen ilmi yayınlar ortaya koyacaktı, bu yayınlar doğrudan kitap mahiyetinde olabileceği gibi, encümene ait mecmuada da yayınlanması mümkündü. Encümenin talimatından anlaşılacağı üzere tarihi bilgi ve bulgulara büyük bir önem verildiği anlaşılır. Dergiye konulacak makalelerin konusu daha önce belirlenmekteydi.

Tarih-i Osmanî Encümeni'nin tarihi ve süreli olan dergisinde yayınlanacak makalelerin encümenin onayından geçmesi gerekmekteydi. Dergiye gönderilecek makale veya belgeler, derginin plan ve programına uygun olarak yayınlanacaktı. Derginin yayınlanmasındaki amaç da yine yapılacak tarihi çalışmalarda amaçtan ayrı değildi. Öncelikli amaç, tarihimize ilişkin elde edilmemiş ve yayınlanmamış olan her türlü belge veya kayıtları yayınlamaktı(Şeref,1910;3).

Osmanlı'da arşiv belgelerine dayanan tarih çalışmaları Tarih-i Osmanî Encümeni ile başlamıştı. Bunun yanında, encümen, Babîâlî Kütüphanesi'ndeki arşiv malzemelerini tasnif etme görevini üstlenmişti ve bunu 1914'e kadar devam ettirdi. Osmanlı Tarihi'nin ilk cildi Mayıs 1917'de yayınlanmış ve 3.000 adet basılmıştı (Oral,2002; 55,60).

Tarih-i Osmanî Encümeni Şube Teşkilatı

Tarih-i Osmanî Encümeni, tarihle ilgili kaynak toplama çabasında iken, vilayet ve maarif müdürlerine genelge göndermiş, tarih eserlerini toplamak istemiştir. Böylece, Bursa ve Konya vilayetlerinde encümenin bir şubesinin açılması için girişimde bulunulmuştu. Sadaret konuyu görüşmüş ve 30 Mayıs 1911 tarihinde iki vilayette encümenin şubesinin kurulmasına izin vermişti(Oral, 2002;54).

Tarih-i Osmanî Encümeni ile ilgili olan talimatlar yalnızca encümenin dâhilîsi ile sınırlı değildir. Encümenle ilgili diğer bir talimat encümenin şubelerine ilişkin olarak düzenlenmiştir. "Tarih-i Osmanî Encümeni Şubelerine Mahsus Talimat" on beş maddeden oluşmuştu.

Talimata göre, encümenin şubeleri vilayet ve müstakil liva merkezlerinde teşkil olunabilmektedir ve bunun için encümen onayı gerekmektedir. Şubelerin bir reisi ve biri kâtiplik görevini ifa etmek üzere sekiz daimi üyesi bulunacaktı. Üyelerden birinin mahalli maarif müdürü olması uygun görülmüştü. Konusuna vakıf ve uzman kişilerden, vali veya mutasarrıf tarafından seçilen ve encümence onaylananlara birer tasdikname gönderilmekte idi. Encümenin şubelerinde görev yapacak başkan ve üyeler fahri idiler. (BOA. DÜİT, 22-4 , Tarih-i Osmani Encümeni (TOE)-Talimat-ı Esasiye-Talimat-ı Dahiliye-Şubelere Dair Talimat, 1329 (1913);14)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Encümenin şube teşkilatları uygun görülen bir yerde, ayda en az bir defa toplanacaktı. Encümene bağlı şubelerin görevleri şöyle idi (TOE,1913;14,15):

- Mensup oldukları vilayet veya müstakil liva dâhilinde tarihi incelemeler yapmak,
- Tarihi vesikaları toplamak,
- Vilayet müzesinin tekâmülüne, gelişmesine çalışmak,
- Şubenin sermayesi müsait olduğu takdirde, vilayet ve müstakil liva ahalisinden ve orada bulunan idadi veya sultani mektebi mezunlarından en uygun olanları siyasi ve tarihi bilimler tahsili için Avrupa'ya göndermek,
- Yine bütçenin uygunluğuna göre mevcut parayı, vilayet ve müstakil liva dâhilindeki eski yapı ve eserlerin korunmasına sarf etmek,
- Elde edilecek vesika ve kitapların korunmasına mahsus bir kütüphane teşkil etmek,
- Elde bulunan dokümanları gerektiğinde merkeze göndermek,
- Yapılan incelemelerden ve elde edilecek bilgilerden encümeni haberdar etmek, bilgilendirmek şubenin görevleri arasında yer alıyordu.

Şubenin görevinin yalnız tarihi bilgi ve belgeleri değerlendirmekle sınırlı kalmadığı anlaşılır. Kültürel alanda müzelerin korunması, eski yapı ve eserlerin korunması, kütüphane teşkil edilmesi gibi önemli vazifeler yürütecektir. Bu yönüyle encümen bulunduğu merkezde medeniyet anlamında katkılar sunacaktır.

Şubelerin maddi kaynaklarını, hayır sahibi kimseler tarafından verilecek yardımlar ve bağışlar oluşturmaktaydı. Verilen bağış ve yardımlar deftere kaydedilmekte ve bu defter başkan ve kâtip ile üyelerden biri tarafından imzalanmakta veya mühürlenmekteydi (TOE, 1913;15,16).

Tarih-i Osmanî Encümeni çalışmalarını memleketin her tarafında yaygınlaştırabilmek amacıyla, öncelikle Bursa'da açılan şubenin, diğer merkezlerde de tesis edilmesi ve bu şekilde yaygınlaşması gereği üzerinde durmuştur. Konuyla ilgili olarak iç işleri bakanlığına gönderilen yazıda geçen ifadeler şöyledir:

“... Bursa'da olduğu gibi vilayet-i sairede de müessis ve azası fahri olmak üzere ahval-i mahalliyeye vakıf zevattan mürekkeben birer şube teşkili için tamimen tebligat icra ve bu şubelerin hareket ve vezaifini tayin edecek talimatta tanzimi zımında encümene mezuniyet ita olunması lüzumunu mütezammın Tarih-i Osmani Encümeni riyaset-i alisinden gelen 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911) tarihli ve 135 no'lu tezkere melfufluyla sub-ı alilerine tesyar kılınmış ve vilayet-i mezkurede olduğu gibi sair vilayetlerde de bu yolda birer şube teşkili encümenin vezaifini teshil edeceği cihetle münasip görünerek bu babda bir talimatname tanzimi encümene cevaben izbar kılınmış olmakla nezaret-i Celilelerince de teşkil olunan şubeden dolayı Hüdavendigâr vilayetine takdiri havi tahrirat tasdiriyile beraber vilayet-i saire ile elviye-i gayr-ı mülhakiyede bir veche işar vesaye-i mukteziye ifasını himmet buyurulması hakkında tezkere-i senaviri terkim kılındı efendim (BOA,DH.İD. 1329.C.5, 26-1/41)”. 17 Mayıs 1327 (30 Mayıs 1911) tarihli bu yazıda, Bursa şubesinin örneklerinin diğer vilayetlerde de yaygınlaştırılması konusu üzerinde durulmuştur. Kurucu ve üyelerinin fahri olması ve bunların çevreyi tanıyan bilen kimselerden seçilmesi suretiyle, şubelerin teşkili konusuna değinilmiştir. Bu şubelerin hareket alanları ve vazifelerinin talimatla belirlenmiş olduğundan söz edilmiş olup, böylece encümenin merkez şubesine düşen yük hafiflemiş olacaktır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Tarih-i Osmanî Encümeni Başkanı Abdurrahman Bey, yalnız merkez ve Bursa şubeleri ile encümenin faaliyetlerine devam etmesinin zor olmasından bahsederek, şubelerin yaygınlaştırılması konusunda sadarete yazdığı yazı ile hükümetten destek istediği anlaşılır. Yazıda şu ifadeler yer alır:

“...Her mahalden evvel Hüdavendigâr vilayetinin takdir ve icra etmesi encümence şayan-ı takdir ve teşekkür görünmüş ise de tarih encümeninin teşkil vezaifini havi olan talimatta encümenin şubelerine dair sarahat görülmediğinden Hüdavendigâr vilayetinde yapıldığı gibi vilayet-i sairede dahi bittabi erbab-ı vukuf ve malumattan intihab olunması iktiza eden reisi ve azası fahri olmak üzere bir şube teşkili masruf-ı müsaade-i celile-i sadaretpenahileri olduğu halde teşkil etmiş olan şubeden dolayı takdiri havi Hüdavendigâr vilayetine emirname’i sami’i sadaretpenahilerinin tasdiriyle vilayet-i sairenin icabat-ı mevkilerine göre mahallince bir şube teşkili hususunun vilayat-ı saireye tamiminin dahiliye nezaretine emr ve havalesi ve bu şubelerin hareket ve vezaifini tayin edecek talimat tanzimi için dahi encümene mezuniyet itası sünud irade’i aliye’i fehimaneleri olduğu encümence tezkir kılınmağın her halde emr-ü ferman hazret-i veliyyin emrindir”(BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;3)Yazıdan anlaşılacağı üzere, Tarih-i Osmanî Encümenin şubesi öncelikli olarak Bursa’ya açılmıştır. Bunun için Abdurrahman Bey’in müteşekkik olduğu görülür. Fakat, encümenin teşkili sırasında encümenin görevlerinin belirtildiği talimatta şubelere dair bir açıklık getirilmediğinden söz edilir. Bursa vilayetine yapıldığı gibi diğer merkezlerde de, bilgi ve kabiliyeti ile öne çıkan kimselerden başkan ve üyelerinin fahri olmak üzere seçileceği birer şubenin kurulması talep edilmiştir. Dolayısıyla encümenin başkanı Abdurrahman Bey, şubelerden birinin öncelikli olarak, Bursa’da teşkil edilmiş olmasından memnun olmakla beraber bunu yeterli görmemişti. Diğer vilayetlerde de bu şubelerin açılması suretiyle sayılarının artması gerektiğini belirtmişti. Ayrıca bu şubelerin görevlerini açık bir şekilde ifade edecek bir talimatın düzenlenmesi konusunda encümene izin verilmesi istenmişti.

Diğer taraftan, encümene ait şubelerden ilkinin Bursa’da kurulmuş olmasının nedeni, Osmanlı Devleti’nin ilk hutbe-i istiklalini Bursa’da okutmuş olması ve Bursa’nın payitaht olmasından ileri gelmektedir (Akbayrak,2009; s.80)

Şubelerin çalışmalarını nasıl yürüteceğine ilişkin açıklamalarda da bulunulmuştur. Bu konuda encümen başkanı Abdurrahman Bey’in yazısında yer bulan bilgiler şöyledir.

“...Bu heyet azasının suret-i memuriyetleri makam-ı vilayetin buyurulduyuyla tasdik ve tevsik ve bir de mühür-ü resmi hak ve teslim olunmuştur. Tebligat-ı umumiye’i mesbukanın fiiliyata iktiran ettirilmesinde memurin-i mahalliyenin derin himmet etmeyecekleri meczum ise de istenilen tebligat ve tetkikat-ı tarihiyeye merkezlerden başlayarak en küçük bir köye kadar şamil olabileceğinden ve encümenin istediği malumatın mülhakatın hangi cihetinde olduğunu takdir ve tayin etmek oradan tahkikat icrasıyla neticesini cem ve işar eylemek ahval-i mahalliyyeye vukuf-u tam mütevakıf olup memurin-i hükümete bu babda delalet ve ahz-ı malumata sevk etmek için behemahal böyle bir şubeye ihtiyaç gösterdiğini....” (BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;3). Yazıdan anlaşılacağı üzere tarihi incelemelerin vilayet merkezlerinden başlamak üzere, özele doğru ineceği ve köylerde dahi bu çalışmaların gerçekleştirileceği ifade edilmiştir.

Tarih-i Osmanî Encümeni Bursa Şubesi’nin Kuruluşu

Tarih-i Osmanî Encümeni Bursa şubesinin kurulması ile ilgili belgede yer alan ifadeler şöyle idi:

“...Bursa Mekteb-i Sultani Müdürü Sami ve Mekteb-i Mezkur Malumat-ı Medeniye ve Hukukiye Muallimi Behçet ve Evkaf Müdürü Ali Cemal Beylerden ve sahib-i ihtisas daha bazı zevattan mürekkeb olmak ve “Tarih-i Osmanî Encümeni Hüdavendigâr Şubesi” unvanı altında bulunmak üzere bir şube teşkil...”(BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;3)Yazıdan anlaşılacağı üzere,

sultani mektebi müdürü ve aynı okuldaki bir öğretmen ve vakıflar müdürü ile alanında uzman kişilerden oluşmak üzere encümenin Bursa şubesi tesis edilmişti.

Tarih-i Osmanî Encümeni Bursa şubesi ile ilgili bir belgede, bu şubede görev alacak üyelerden bahsedilmiştir. Belgede yer bulan ifadeler şöyledir:

“...Merkez vilayette Mekteb-i Sultani Müdürü Sami ve mekteb-i mezkur malumat-ı medeniye ve hukukiye muallimi Behçet ve mülazım Kadri Beyler ile şeyh-ül meşayih Raci ve Muharri Tekkesi Şeyhi Şemseddin ve Mal Müdürlüğünden Raşid Efendilerden teşekkül bir encümen şubesi teşkil edilerek işe mübaşeret ettirilmiş idi. Mezkur şube tarafında bu kere tanzim ve ita olunan mazbatanın bir sureti leffen takdim kılındı. Mazbata-i mezburda gösterildiği üzere Mekteb-i Sultani Müdürü Sami Bey şube riyasetine ve Mekteb-i Sultani muallimlerinden Necip Efendi encümenin fotoğraf memurluğuna tayin edilmek ve şube namına hak ettirilmiş mühürle tetkikat için vuku bulacak müracaatta teshilat iraeisi hakkında yazılan buyuruldu riyasetine gösterilmiş olduğundan encümenin masarif-i zaruriyesine medar olmak üzere bir miktar tahsisat ita buyurulması mütemennadır olbabda” (BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;2)

Yukarıda ifade edilen encümenin çalışma şekline ilişkin ayrıntılar belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, Bursa merkezde eğitim veren Sultani Mektebi Müdürü Sami Bey ve aynı okulda medeni bilgiler ve hukuk dersleri veren Öğretmen Behçet Bey ile Mülazım Kadri Bey, Şeyh Raci ve Şemseddin Beyler ile Mal Müdürlüğünden Raşid Efendiden oluşan bir encümeden bahsedilmiştir. Bu şubenin kuruluşunun tamamlamasının ardından işe başlanılacağı belirtilmişti. Şube tarafından düzenlenen mazbataya göre, Şube Başkanı Sami Bey olmuştu. Sultani Mektebi’nde öğretmen olan Necip Efendi de, encümenin fotoğraf memurluğuna tayin edilmişti. Tesis edilen şube çeşitli ihtiyaçları için bir miktar ödenek ayrılması için merkezden talepte bulunmuştu.

Encümenin kuruluş esasları ile ilgili bilgiler veren diğer bir yazı içi işleri bakanlığına gönderilmek üzere hazırlanmıştı ve bu yazıda geçen ifadeler şöyle idi:

“Tarih-i Osmanî encümeninin ifasını ibtidar ettiği vazifenin teshiline medar olmak üzere Memalik-i Osmaniye’nin her tarafında mevcut asar ve mebani-i kadime tarihi üzerine tetkikat-ı mukteziye-i mümküniye müstenid malumat talebini havi tamimen sebk eden tebligata cevaben Bursa’ya ait malumat-ı tarihiyeyi gerek mülhakattan bu babda vürud edecek izahatı tetkik ve cem ve telfik için idare’i “Tarih-i Osmani Encümeni Hüdavendigâr Şubesi” namıyla zevat-ı malumeden mürekkeben bir şube teşkil edildiği Hüdavendigâr vilayetinde bildirildiğinden ve teşebbüse vaki şayan-ı takdir görüldüğünden bahsle...” (BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;4) Dahiliye Nezaretine gönderilen Mayıs 1911 tarihli yazıdan anlaşılacağı üzere, Tarih-i Osmani Encümeninin Bursa şubesinin kurulması ile encümenin genel amaçlarını gerçekleştirmek üzere yapacağı faaliyetlerde encümene yardımcı olunacaktı. Bu şekilde encümenin görevi kolaylaştırılacak ve Bursa’daki eski tarihi yapı ve eserler üzerinde gerekli incelemeleri yapmak mümkün hale gelecekti. Yazıda, Bursa’ya ait tarihi bilgilerin incelenmesi ve toplanıp, birleştirilmesi için “Tarih-i Osmani Encümeni Bursa Şubesi” kurulduğundan bahsedilmiştir.

Encümene zaman içerisinde yeni üyeler katılmıştı. Bursa Tarih-i Osmani Encümeni’nde görev yapmış olan önemli isimler bulunmaktaydı. Bunlardan biri Şemseddin Ulusoy idi.

Mehmet Şemsettin Ulusoy (1867-1936) Bursa tarihi kültürü ve tasavvuf ile ilgilenmiştir. Ayaklı kütüphane olarak da tanınan Ulusoy, Tarih-i Osmani Encümeni üyesidir.(Bursa Ansiklopedisi, 2002;1662)

Bursa’da Tarih-i Osmanî Encümeni Şubesi Kurulmasındaki Amaç

Tarih-i Osmanî Encümeni, Bursa’ya şube tesis ederken, konuyla ilgili yazıda bu şubenin amaçları belirtilmekteydi. Bu amaçlardan yola çıkarak, şubenin açılma nedeni ortaya konulmuş olacaktır.

Sadarete gönderilen 4 Mayıs 1327 (17 Mayıs 1911) tarihli yazıda, encümenin Bursa şubesinin kurulması ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir.

“Ba irade’i seniye teşkil etmiş olan Tarih-i Osmani encümeninin ifasını ibtidar ettiği vazifenin teshiline medar olmak üzere memalik-i Osmaniye’nin her tarafında mevcut asar ve mebanî’i kadime’i tarihiye üzerine tetkikat-ı mukteziye’i mümküneye müstenid malumat talebini havi icra kılınan tebligat-ı umumiye’ye cevaben Hüdavendigâr vilayetinden varid olan 10 Nisan 1327 (23 Nisan 1911) tarihli ve 1639-419 nolu tahriratın bir sureti leffen arz ve takdim kılındı. Mealinden müstebat olacağı vechle gerek Bursa’ya ait malumat-ı tarihiyeyi gerek mülhakattan bu babda vürud edecek izahatı tetkik ve cem’ ve telfik için...” (BOA,DH.İD.1329.C.5, 26-1/41;3)Encümen Başkanı Abdurrahman Bey’in sadarete gönderdiği 17 Mayıs 1911 tarihli bu yazıda, Tarih-i Osmanî Encümeni’nin padişah iradesi ile kurulmuş olduğundan bahsedilir. Encümenin görevinin, Osmanlı memleketinin her tarafında bulunan tarih-i eserler üzerinde yapılması gerekli incelemeler doğrultusunda çalışmak olduğu ifade edilmiştir. Bursa’dan bu doğrultuda 23 Nisan 1911 tarihinde bilgi alındığı belirtilmektedir. Böylece, Bursa vilayetine ait tarihi bilgilerin toplanması ve bunların incelenmesi amacıyla kurulan encümenin Bursa şubesinden söz edilmiştir.

Bursa vilayetinden gönderilen konuyla ilgili 10 Nisan 1327 (23 Nisan 1911) Tarihli yazıda ise, şu ifadeler yer almaktadır:

“22 Kanun-ı sani 1326 (4 Şubat 1911) tarihli tahrirat-ı âlileriyle mersil istizahat ile talep olunan malumatın itası hakkında mülhakat vilayete tebligat-ı lâzıme ifa edilmekle beraber Bursa’ya ait malumat-ı tarihiyeyi gerek mülhakattan bu babda vürud edecek izahat cem-i ve telfik ile mufassal ve medhal bir tetkikatı tanzimi zımında...” (BOA,DH.İD.1329.C.5,26-1/41;2)Yazıda bu şube ile ilgili yapılacak maddelerin sıralanmış olduğu görülür. Burada, Bursa ve çevresine ait tarihi bilgilerin toplanması ve birleştirilmesi ile geniş ve tafsilatlı bir şekilde incelenmesi yapılarak düzenlenmesi konularına değinilmiştir. Bursa vilayetinden gönderilen 1911 tarihli bu yazıda, Bursa’ya ve bu vilayete bağlı merkezlere ait tarihi bilgi ve belgelerin elde edilmesi ve bu bilgilerin geniş bir içerikle ve izahlı bir şekilde incelemelerin yapılması üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla, Tarih-i Osmanî Encümeni’nin Bursa şubesi yerel olarak çalışmalarını sürdürecekti.

Tarih-i Osmanî Encümeni Bursa Şubesi’nin yaptığı çalışmalardan biri, TOEM’in 27. sayısında yayınlanan Çandarlızade Ali Paşa’nın mezarı hakkında bir makale yayınlatabilmiştir.(Akbayrak, 2009; 81,82)

Tarih-i Osmani Encümeni’nin Bursa ve Konya dışında, Kosova, Rodos ve Bitlis, gibi merkezlerde de şubesi açılmıştı. Kosova Şubesi Başkanı Vilayet Maarif Müdürü Hasan Talat Bey idi. Dideban gazetesi başyazarı Namık Bey ise, 10 Temmuz 1911’de açılan Bitlis şubesinin başkanıydı(Akbayrak,2009; s.81)

Tarih-i Osmanî Encümeni, cumhuriyet döneminde Türk Tarih Encümenine çevrilmişti. Bunun kapanması üzerine kitaplığı Türk Tarih Kurumuna devredilmişti (Köken, 2002;128). Bu kütüphane, Türk Tarih Kurumu ile Tarih-i Osmani Encümeni arasındaki bağı gösteren bir örnektir.

SONUÇ

Tarih-i Osmani Encümeni şubeleri yerel tarih çalışmalarını ön plana çıkararak, adeta günümüzdeki enstitülerin bilimsel çalışmalarının ilk aşamasını ortaya koymuştur. Günümüzde, her vilayette bir veya birden çok üniversite ile yükseköğretim faaliyetleri sürdürülmektedir. Bu üniversitelerde hazırlanan yüksek lisans veya doktora tezleri ile coğrafya, tarih, biyoloji, fizik gibi gerek sosyal bilimlere, gerek sağlık bilimlerine gerekse fen bilimlerine ait farklı disiplinlerde çeşitli konular bilimsel olarak araştırılır. Bu sırada bu çalışmanın öncelikle ve genellikle yereli değerlendirmesi hedeflenir. Tarih-i Osmani Encümeni, talimatnamede ifade edildiği şekliyle bir merkeze ait her türlü tarihi kalıntıyı, bulguyu veya belgeyi dikkatle ele alıp, incelemeyi amaçlamıştır.

Tarih-i Osmanî Encümeninin merkez teşkilatı, Osmanlı Devleti tarihini bir bütün olarak incelemek üzere tesis edilmiş idi. Bu şekilde, Osmanlı Devleti'nin çeşitli zaman dilimleri dâhilinde incelenmesi, alanında uzman kişilerin hazırlayacakları yayınlarla ortaya konulmuş olacaktı. Bunun dışında, Osmanlı tarihine ait her çeşit bilgi, belge, vesika ve dokümana ulaşma gayreti söz konusu idi. Encümenin şube teşkilatlarının açılmak istenmesindeki neden, yerel düzeyde yapılacak tarihi çalışmaları kapsamakta idi. Bunun yanında şubenin açılmış olduğu merkeze o merkezin tarihi varlıklarının korunması bakımından kültürel bir takım katkılar sunacağı da talimattan anlaşılır.

Encümenin, şubelere ilişkin talimatı hazırlaması üzerine bu konudaki girişimlere Bursa Şubesi ile başlandığı anlaşılır. İlk olarak tesis edilen Bursa şubesi, bu merkezin tarihi önemine istinaden seçilir. Osmanlı Devleti bünyesinde muhakkak ki her merkezin ayrı bir yeri ve önemi vardı. Fakat tarihi derinliği içerisinde, Osmanlı Devletinin kuruluşunda ve gelişmesinde bu merkezin öncelikli bir yeri olduğu malumdur. Tarih formasyonu içerisinde bilimsel çalışmalar yapmayı hedefleyen Tarih-i Osmani Encümeni, zamanın şartları dahilinde ve peşi sıra yaşanan savaşların da etkisiyle ortaya çok önemli çalışmalar veya sonuçlar koyamamış olacaktı.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

BOA., DUİT, 19-4,

BOA. DUİT, 22-4 , Tarih-i Osmani Encümeni (TOE)- Talimat-ı Esasiye-Talimat-ı Dahiliye-Şubelere Dair Talimat, Tarih-i Osmani Encümeni, İstanbul, Matbaa-i Hayriye, 1329.

BOA.,DH.İD. 26-1/41.1329.C.5.

Kitap ve Süreli Yayınlar

AKBAYRAK, Hasan (2009), Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine, İkinci Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Ulus Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları, Kitabevi, İstanbul.

Bursa Ansiklopedisi (2002), "Ulusoy, Mehmet Şemsettin" maddesi, Yay.Haz.Yılmaz Akkılıç, cilt:IV, Burdef Yay.

ÇELTİK, Seher Erdoğan,(2013), Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası,Turkish Studies, Volume 8/1, Winter, Ankara.

ÇETİN, Atilla (1994), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt: 2, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.

Turkish Studies

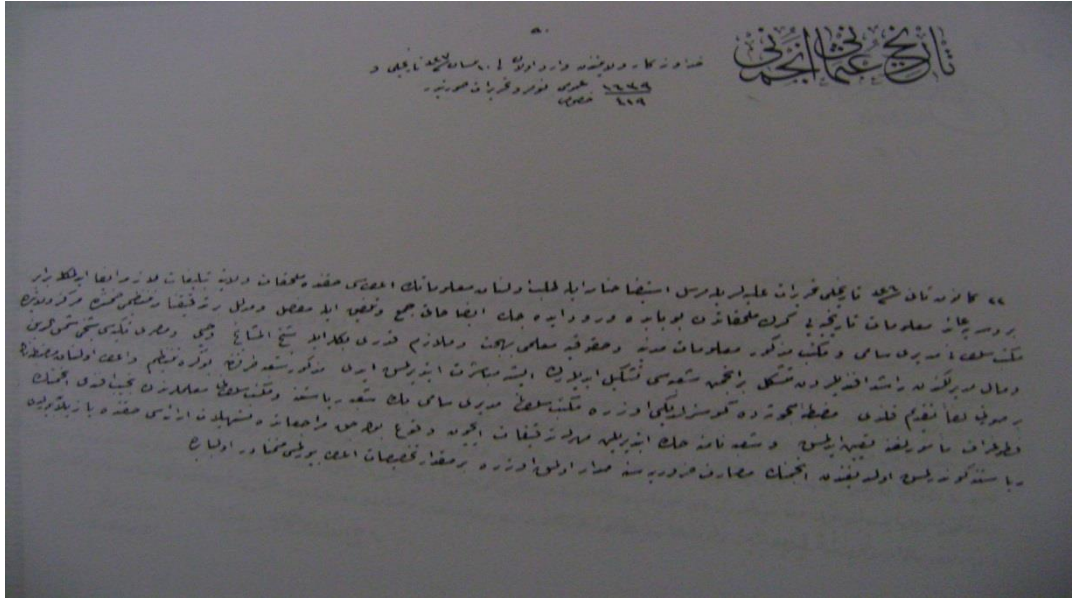
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1994), “İbnülemin Mahmud Kemal” maddesi, , cilt: 4, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- EYİCE, Semavi (1979), Uluğ İğdemir ve Belleten, Belleten, Cilt: XLIII, sayı:170, Nisan 1979, TTK, Ankara.
- GÜNDÜZ, Mustafa (2010), II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri, Turkish Studies, Volume 5/2, Spring, Ankara.
- KÖKEN, Nevzat (2002), Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi (1923-1960),Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ORAL, Mustafa (2002), İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye’de Tarih Anlayışı (1908-1937), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- SAKAOĞLU, Necdet (1993), Abdurrahman Şeref, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Necdet (1993), Ahmed Refik Altınay, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt:1, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul.
- ŞAHİN, Kürşat Şamil (2012), Gazâvât-nâmeler Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, Turkish Studies, Volume 7/2, Spring, Ankara.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., (1984) Türkiye’de Şimdiye Kadar Çıkan Popüler Tarih Dergileri,Tarih ve Toplum, Sayı 1. Ocak 1984, İstanbul.

EK-1

TARİH-İ OSMANİ ENCÜMENİ BURSA ŞUBESİ AÇILMASI (DH.İD.26/1)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

